

підприємницькі тощо); важливі компетенції, які напрацьовую майбутній фахівець (креативність, швидка адаптативність, стресостійкість, широта наукового світогляду, працелюбність, дисциплінованість, самостійність, авторитетність, енергійність); важливі смислові орієнтації особистості (позитивне відношення до навчання та своєї майбутньої професійної діяльності, розуміння цінностей професійної діяльності, стійкість інтересів, сформованість професійно значущих потреб і навчально-пізнавальних мотивів та стійке бажання досягти певного професійного рівня);

Список використаної літератури:

1. Бусел В. (Ed). (2005). Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). Ірпінь. ВТФ «Перун».
2. Книш А. Є. (2014). Структура особистісної готовності до професійної діяльності майбутніх психологів-тренерів. Теорія і практика управління соціальними системами. 1. 84-91.
3. Лебедик Л. (2013). Формування професійної компетентності магістрів педагогіки вищої школи. Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди». 28(1). 180–185.
4. Ничкало Н. (Ed). 2000. Професійна освіта : словник : навчальний посібник. Київ. Вища школа.
5. Ржевський Г. (2012). Психологічна готовність магістрів до педагогічної діяльності. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 4 (84). 73–89.

Наталія ЛИТВИНЧУК,
*старша викладачка кафедри педагогіки
та психології професійної освіти
факультету лінгвістики та соціальних комунікацій,
Національний авіаційний університет, м. Київ*

ВПЛИВ ТРИВОЖНОСТІ НА СТРАТЕГІЮ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У КОНФЛІКТІ

Підлітковий вік дуже складний і специфічний етап у процесі формування особистості. Цьому віку властиві свої психологічні особливості: переорієнтація життєвих цінностей; особистісна нестабільність; потреба в самостійності, самореалізації, позбавленні від опіки; критичне осмислення себе і оточуючих; прагнення зайняти нову соціальну позицію, відповідну потребам і можливостям; егоцентризм; обмеженість життєвого досвіду; бажання самоствердитися серед однолітків. Суперечливість позиції підлітка призводить

до загострення його конфліктів з оточуючими.

На поведінку у конфлікті можуть впливати різні внутрішні чинники: самооцінка, егоцентризм, агресивність, рівень домагань, тривожність, рівень сформованості рефлексії, навичок спілкування тощо, а також зовнішні чинники: стосунки з батьками, однолітками, вчителями та іншими дорослими.

Метою нашого дослідження було з'ясувати вплив тривожності на поведінку підлітків у конфліктних ситуаціях.

Тривожність визначається як психологічна властивість, що викликає внутрішній психологічний дискомфорт, і при наявності стійкого прояву набуває характеру тривоги, і може провокувати виникнення різноманітних конфліктних ситуацій (Н. Куїмова & Ю. Григошина, 2018).

Такі дослідники, як М. Амонашвілі, Е. Берн, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, Є. Ільїн, І. Кон, Р. Мей, З. Фройд, С. Холл, Е. Штерн та інші, розглядали феномен тривожності.

Тривожність визначають як відчуття неконкретної, невизначеної загрози, що супроводжується очікуванням неблагополучних змін (Л. Берковиць, 2011).

Тривога виникає у ситуаціях, коли під загрозою опиняються цінності особистості, що є для неї життєво необхідними. Зазначається, що тривожність є наслідком посилення і невирішеності внутрішніх конфліктів, які, як правило, належать до етичної сфери (Н. Куїмова & Ю. Григошина, 2018).

Під особистісною тривожністю розуміють стійку характеристику особистості, що відображає сприйняття ситуації як загрозової. Дане відчуття активізується при сприйнятті певних стимулів, що сприймаються людиною, як небезпечні (А. Дараган, 2021).

Дослідження проводилося у дистанційній формі. Усі учасники добровільно приймали участь у дослідженні. Учасниками дослідження стали учні 9-10 класів Козацького ЗЗСО 1-3 ступенів. Вибірку дослідження склало 20 респондентів віком від 14-16 років.

Для виявлення рівня тривожності нами була обрана методика «Особистісна шкала проявів тривоги» Тейлор (в адаптації Т. А. Немчіна).

Ми отримали такі результати:

- високий рівень тривожності – у 40% респондентів;
- середній рівень тривожності (з тенденцією до високого рівня) – у 30% респондентів;
- низький рівень тривожності – у 30% респондентів.

Дуже високого рівня не виявлено у жодного з респондентів. Це свідчить про те, що в групі були відсутні люди, які сприймають будь-яку ситуацію як небезпечну та нестабільну. Середнього рівня тривоги (з тенденцією до низького) також не виявлено.

В результаті діагностики був зроблений висновок, що найбільшою групою респондентів є ті, що мають високий рівень тривожності, який

супроводжується великим напруженням. Люди такого типу сприймають широкий спектр ситуацій як страшні та загрозливі, незалежно від наявності або відсутності об'єктивних причин для цього. Високий рівень тривожності може проявлятися і зовнішньо: нервуванням, швидкою зміною настрою. Такі підлітки схильні сприймати все дуже болісно, їм важко вислуховувати критику на свою адресу.

В той же час 30% респондентів мають середній рівень тривожності з тенденцією до високого. Це говорить про помірність виникнення в них внутрішньої напруги без вагомої на те причини. Підлітки з таким рівнем можуть легше згладжувати власні вияви тривожності. Тому такі вияви не є довготривалими та зазвичай виникають не безпідставно, а з причин, які підлітки усвідомлюють, і які для них є об'єктивними.

Низький рівень тривожності виявили у 30% респондентів. Це означає, що ці підлітки не піддають сумніву власні дії. Низький рівень вказує на стресостійкість, на спроможність не сприймати кожен ситуацію як загрозливу або небезпечну без об'єктивних на те причин. Такі люди впевнено себе почувають у мінливих і складних ситуаціях, вони об'єктивно та адекватно оцінюють внутрішні стани та зовнішні обставини.

Для виявлення стратегії поведінки в конфліктній ситуації була використана методика К. Томаса «Стратегії поведінки в конфліктних ситуаціях» (адаптована Н. В. Грішиною).

Нами отримані наступні результати:

Шкала суперництва – 30% респондентів;

Шкала співробітництва – 5% респондентів;

Шкала компромісу – 30% респондентів;

Шкала уникнення – 25% респондентів;

Шкала пристосування – 10% респондентів.

Встановлено, що 30% (6 респондентам) притаманний такий стиль поведінки, як суперництво. У таких людей переважає прагнення домогтися реалізації своїх інтересів за рахунок інших. Підлітки з таким стилем поведінки дуже активні та намагаються йти до вирішення конфлікту власним шляхом. Вони взагалі не зацікавлені у співробітництві з іншими людьми, проте здатні на вольові рішення, змушуючи інших приймати їхні рішення проблеми.

Стиль поведінки – співробітництво – виявився у 5% (1 респондент). Люди з таким стилем прагнуть вирішити конфлікт так, щоб у ньому виграли всі. Вони враховують позицію іншої сторони і прагнуть задовольнити її. Вони беруть активну участь у розв'язанні конфлікту, але при цьому намагаються саме співпрацювати.

У 30% (6 респондентів) визначений стиль поведінки – компроміс. Цей стиль означає, що у підлітків виникає бажання закінчити конфлікт поступками, частково задовольняючи інтереси обох сторін.

Стиль поведінки – уникнення – встановлений у 25% (5 респондентів). Для них характерна як відсутність прагнення до кооперації, так і відсутність тенденції до досягнення власних цілей. Підлітки з таким стилем поведінки не відстоюють свої права, не співпрацюють ні з ким для вирішення проблеми, взагалі ухиляються від конфлікту.

Стиль поведінки – пристосування – мають 10% (2 респондента). Їм притаманне принесення в жертву власних інтересів заради інтересів іншої людини, щоб уникнути протистояння.

Для підтвердження нашої гіпотези щодо впливу тривожності на конфліктну поведінку у підлітків нами був проведений кореляційний аналіз. Спочатку за допомогою непараметричного критерію Колмагорова-Смірнова нами встановлений тип розподілу. Ми отримали нормальний розподіл даних і в цьому ми впевнені на 95%. Відповідно ми використали критерій кореляції Пірсона та встановили зв'язки між показниками рівня тривожності та стратегією поведінки в конфліктних ситуаціях.

Після математично-статистичної обробки даних за допомогою критерія Пірсона було встановлено, що між рівнем тривожності та стратегіями поведінки такими, як співробітництво, компроміс, уникнення зв'язку не виявлено. Отже, статистично значуща відмінність показника рівня тривожності та показників стратегій поведінки (співробітництво, компроміс, уникнення) існує.

Прямий зв'язок існує між показниками рівня тривожності та стратегією поведінки суперництва (значення коефіцієнта кореляції 0,001) та між рівнем тривожності та стратегією поведінки пристосування (значення коефіцієнта кореляції 0,003). Це свідчить про те, що чим вище рівень тривожності, тим більша вірогідність, що буде використана стратегія суперництва (підвищена тривожність змушує підлітка почувати себе у небезпеці та необхідності протидіяти загрозливій ситуації) або стратегія пристосування (через тривожність підліток не вступає у конфронтацію і відмовляється від власних інтересів).

Це означає, що статистично значуща відмінність між показниками рівня тривожності та стратегіями поведінки в конфліктних ситуаціях (суперництво, пристосування) не існує. Враховуючи вищевикладене, робимо висновок, що існує вплив тривожності на вибір стратегії поведінки у конфлікті.

На сьогодні проблема тривожності стала ще більш гострішою. В сучасних стресових умовах вплив тривожності на формування особистості підлітка став ще більш визначальним. Перспективи подальших досліджень з даної проблеми повинні бути зорієнтовані на пошук засобів зниження підліткової тривожності.

Список використаної літератури:

1. Берковиць, Л. Агресія: причини, наслідки і контроль. 2011. 512 с.

2. Куїмова, Н.Н., & Григошина, Ю.А. Взаїмозв'язок тривожності і стиля поведінки підлітків в конфліктній ситуації. 2018. 2, 40-50.

Тетяна ЛИЧОВА,
здобувачка PhD третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка, м. Глухів

ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗВО

В період глобальної трансформації, модернізації навколишнього середовища, прискореного освітнього та наукового розвитку України, важливим стає питання якісної професійної підготовки майбутніх фахівців, яка відповідатиме вимогам суспільства. Наразі такі зміни вимагають в майбутньому підготовки фахівців, які будуть самостійними, відповідальними, здатними до самовдосконалення, творчого зростання, продуктивності в різних сферах суспільства, бути спроможними швидко адаптуватись до нових соціально-економічних умов, а головне стати конкурентоспроможним на ринку праці. За вищезазначених умов, перед закладами вищої освіти постає питання вдосконалення та реалізації в освітній процес технологій, які здатні на підвищення рівня раніше набутих знань, умінь і навичок та забезпечення якісної професійної підготовки майбутніх фахівців для задоволення потреб ринку праці. А перед майбутніми фахівцями закладів вищої освіти головною вимогою є не тільки вільне володіння своїм напрямком професійної діяльності, а також орієнтування в суміжних її галузях.

Отже, актуальність висвітленої проблеми полягає у потребі ринку праці висококваліфікованих, сучасних фахівців, здатних неординарно мислити та бути конкурентоспроможними.

Вивченням теоретико-методологічних та загальнометодологічних елементів професійної конкурентоспроможності займались такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як Т. Ю. Андріяко, І. Ансофф (Igor H. Ansoff), В. О. Бикова, Д. П. Богиня, В. І. Бондар, А. Бранденбургер (Adam Brandenburger), Н. І. Верхоглядова, Д. Джоббер (David Jobber), Л. А. Дудко, П. Дойль (Peter Doyle), Ю. І. Завалевський, В. І. Ковальчук, Л. М. Карамушка, Ф. Котлер (Philip Kotler), В. Г. Кремень, С. Д. Максименко, Б. Нейлбафф (Barry Neylbaff), Л. М. Сергеева, О. А. Філь та ін. Водночас аналіз наукової літератури показує, що питанню конкурентоздатності кваліфікованого фахівця у закладах вищої освіти приділено мало уваги, хоча ця концепція підтверджується багатьма психологічними та економічними дослідженнями, зокрема в наукових роботах.